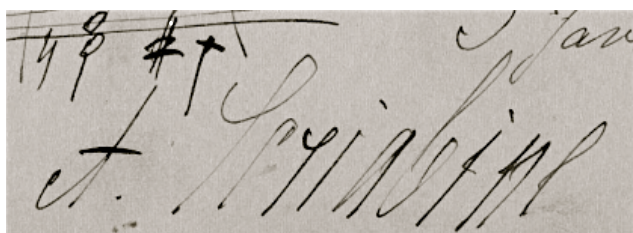

TÓTH VIKTOR

ÁGYÚK KÖZÉ REJTETT VIRÁGOK

SZKRJABIN ÉS CHOPIN KÖZÖS VONÁSAI
AZ OP. 11. ÉS AZ OP. 28. PRELÚDSOROKBAN

(SZKRJABIN ÉS CHOPIN SZIGNATÚRÁJA)

Tartalomjegyzék:

1. Első találkozásom Szkrjabin zongoraműveivel
2. Prelúdium, prelúd
3. 12 szín, 24 prelúd
4. Chopini vonatkozások
5. Szkrjabin Op. 11. No. 13./ Chopin Op. 28. No. 13.
6. *Szkrjabin* Op. 11. No. 14./ Chopin Op. 28. No. 22.

Első találkozásom Szkrjabin zongoraműveivel

Dolgozatom címét egy Schumann idézet megfordításával alkottam, mely eredetileg Schumann Chopin művészetéről alkotott véleménye ("Virágok közé rejtett ágyúk"), melyet az Op. 10-es etűdsorozat 12. darabja, vagy más néven Forradalmi Etűdje után nyilatkozta a szerzőről. - Cziffra György zongoraművész könyvének címe is ebből az idézetből ered, átformálásával jellemezte saját életútját: "Ágyúk és virágok".

Szkrjabint saját meglátásom szerint így lehetne jellemezni; hiszen a zongora adta teljes lehetőségeket kihasználja, mind hangerő szempontjából, mind pedig a harmóniák tömörsége szempontjából, melyek gyakran egy kezünkön 4 vagy mind az 5 ujjunkat igénybe veszik, holott eleve oktávon túli távolságot kell lefogni - itt megjegyezném, hogy Szkrjabinnak igen kis keze volt, ellentétben Szergej Rachmaninovval, akivel egy osztályba járt (Moszkvában, prof. Nyikolaj Zverev-hez) és jó kapcsolatban voltak Szkrjabin élete végéig. Talán ezt a hiányosságát akarta leküzdeni ezáltal, így sajátos pedálhasználatot alakított ki. - Emellett az olykor zord vagy tömény harmóniák felett gyönyörű dallamok bontakoznak ki. A következő Szvjatoszlav Richtertől való idézet nagyon jól leírja, hogy milyen tömör és nem mindenki számára fogyasztható, emészthető zenéről is van szó:

"Szkrjabin nem az a zeneszerző, akit mindennapi kenyérként lehet fogyasztani, inkább mámorító likőr, amellyel néhanapján lerészegedik az ember, poétikus kábítószer, törékeny kristály."

Persze nagyon nagyvonalú dolog két ilyen szélsőséges szóval jellemezni egy szerző művészetét, mint az ágyúval és a virággal, hiszen Szkrjabin színesztéziájával és sajátos hitvallásával sokkal többet próbált elérni, legtöbbször önmaga írta a programot a zenéjéhez versek formájában, melyet a korszak zeneszerzői (és talán egy mai ember is) nem igen néztek jó szemmel, olyankor betegesnek találtak.

Chopin prelűdjeit Camille Pleyelnek ajánlotta, egyik legjobb barátjának és egyben zongorakészítőjének, még Mallorcára is küldött egy zongorát Chopinnak, ahol az Op. 28-as prelűdök nagy részét komponálta. Ezt azért is fontos megemlíteni, mert a prelűdökben nem csak egészségügyi problémáit, lelki válságát fogalmazta meg, hanem a zongora lehetőségeit teljes mértékben ki akarta használni a legszélsőségesebb formákba öntve, ezzel is reklámozva Pleyel termékeit, aki általában Chopint kérte meg első kézben, hogy kipróbálja a legújabb fejlesztéseket, segítve ezzel barátját (hiszen a korszakban Liszt mellett Chopin volt az egyik legismertebb komponista és zongorista). A romantikában teljesen egyedül alkotott a leginkább saját területén, a zongorairodalomban. Talán

Szkrjabin is ezt szeretne volna elérni, csak sokkal nagyobb méretekben. A művészeteket szeretne volna egyesíteni egy összművészetben, mely átforgálja az egész világot, teljes egységet felállítva.

Borisz Schloezer (Szkrjabin barátja) gondolatai Szkrjabin Chopin imádatáról:

„Chopin hatása valójában nem más, mint a két művész bizonyos mély hasonlóságából eredő következmény. Szkrjabin Chopinben, Chopin által ismerteti meg magát, Chopin segítségével sikerül magát felszabadítania és saját gondolatait kifejlesztenie. Mi teszi őket hasonlóvá? Az erős érzékenység, a kifinomult érzelmesség, a majdnem beteges gyengeség; de éppúgy a lázas szenvedések kiváltotta krízisek, a vonzódás a melankolikus álmokhoz s hevesen robbanó indulatokhoz.”

Idén szeptemberben ismertem meg először Alekszandr Nyikolajevics Szkrjabin művészetét zongoradarabjai, különösen Op. 11-es prelűdsorozata által, melyet dr. Maczelka Noéminek köszönhetek. Idén ünnepeljük a zeneszerző születésének 140. évfordulóját (az új naptár szerint 1872. január 6.), ez alkalomból darabjainak játszásával emlékezünk meg Szkrjabinról és a zeneszerző iránti tiszteletem jeléül választottam dolgozatom témájául; emellett örök kedvenc zeneszerzőm Frédéric Chopin, így különösen nagy érdeklődéssel vetem össze kettejük lelkületét és azok vetületét a darabokban.

Szkrjabin prelűdjeit már első hallgatáskor társítani tudtam az általam már jól ismert Op. 28-as Chopin prelűdsorozathoz. Sok prelűdnek párját is találtam a sorozatban. A prelűdökben az orosz vérmérséklet mellett teljes mértékben megtalálható a chopini honvágy, vagy Szkrjabin esetében az összművészet egyetemes kiterjesztésének akarata. A prelűdök komponálásakor ugyan még nem mutatott nagy érdeklődést a filozófia iránt, de nagyszülei nevelése által kialakult egocentrikus világképe mindvégig megmaradt (feleségét és négy gyermekét is egy olyan nő miatt hagyta el, aki nemcsak, hogy rajongott érte, isteníttette őt és minden őrült gondolatában társa volt).

Prelűdjeiben még érződik fiatalsága, a különleges életszemlélete, utazásai során szerzett új ismeretek, gyászja a korán elvesztett édesanyja iránt, akit soha nem ismerhetett meg. Még csak 16 éves volt, mikor komponálni kezdte prelűdsorozatát és 24 éves, amikor befejezte (1888-1896-ig dolgozott az Op. 11-es sorozaton).

Chopin-imádata nyilvánvaló volt kortársai előtt is, gyakran (és a kortársak szerint gyönyörűen) játszotta kedvence műveit fellépéseiben. Szkrjabin így emlékezett vissza: “Szerettem, még hogy szerettem, istenítettem Chopint ... Amikor lefeküdtem, a párnám alá tettem Chopin darabjait.”

12 szín, 24 Prelúd

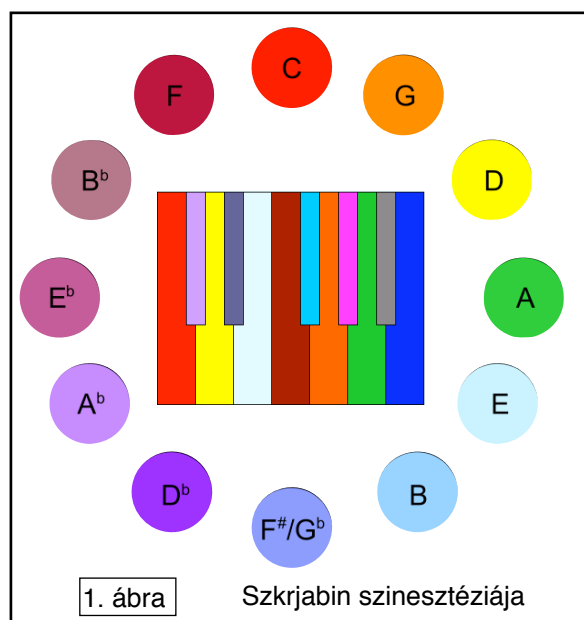
Az alábbi táblázatban Chopin és Szkrjabin prelűdjei közti hangnemi kapcsolatok láthatók, miszerint csak a 13. prelűdnél különbözik a lejegyzés módja: Szkrjabiné Gesz-dúr, Chopiné Fisz-dúr, a többi teljesen megegyezik. Mindkét zeneszerző 12 dúr és 12 moll hangnemű prelűdöt komponált (Bach kétszer annyit: 48 prelúdiumot komponált a Wohltemperiertes Klavierban).

Szkrjabin színesztéziája nagyon érdekes, némely hangról határozott színt képzelt el, de gyakoriak az igen finom árnyalatok (mint például a 14-es prelűdöm kapcsán felmerülő Esz, azaz mályva szín). Ilyen témákról legszívesebben zeneszerző barátjával: Rimszkij-Korszakovval beszélt, aki szintén színeket, érzéseket kapcsolt az egyes hangokhoz, hangnemekhez, ennek ellenére színesztéziájuk nem egyezett, de órákig tudtak erről a témáról vitázni.

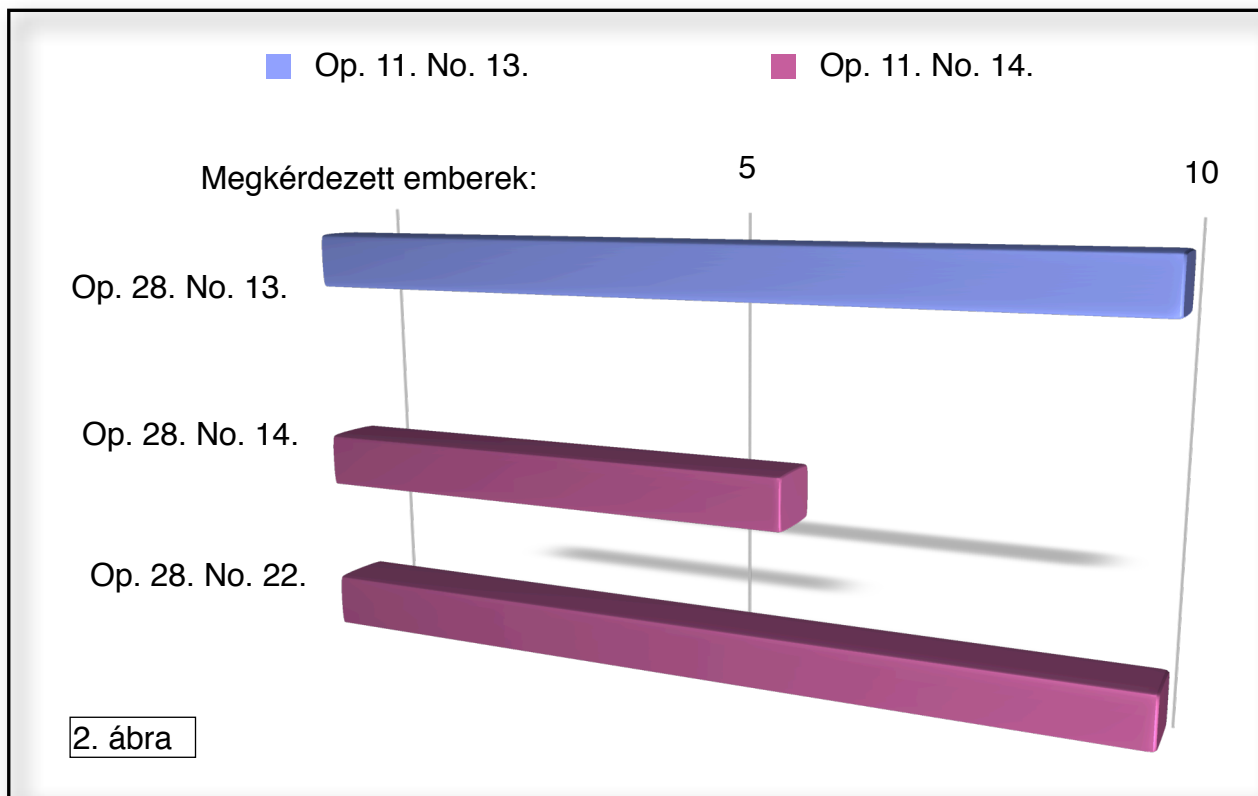
A Prométheuszban valósul meg Szkrjabin színesztéziájának kiterjesztése a közönségre (amikor a hang mellé a rendkívüli látvány is betársul), óriási előadógyűttesre írt - zenekarra, zongorára, orgonára, szöveg nélküli kórusra és clavier a lumiere-re, azaz fényorgonára. Szkrjabin úgy tervezte, hogy a színes fény nem csak egy vászonra legyen kivetítve, hanem a hangversenytermet is körbeölelje, beleértve a nézőket is. A zenekarban a fafúvósok négyszerezve vannak, 7 kürt és 5 trombita mellett hárfák és sok ütőhangszer játszik. A fényorgona megkomponálásában Szkrjabin együtt dolgozott Alekszandr Mozerrel, e különleges szín-hangszer feltalálójával. A szólam a partitúrában hangjegyekkel van leírva, de a zeneszerző szándéka szerint az egyes billentyűk és kombinációik lenyomása nem zenei hangot, hanem fényt bocsát ki, hangzatváltásonként más-más színt: pl. a C hang pirosat, a Cisz vagy Desz lilát, a D sárgát, stb. Alekszandr Blok, a költő azt mondta a Prométheuszról, hogy az „több világ diabolikus ötvöze, elsősorban a kéké és a liláé”.

Szám	Op.28.	Op.11.
No 1.	C-dúr	C-dúr
No 2.	a-moll	a-moll
No. 3.	G-dúr	G-dúr
No. 4.	e-moll	e-moll
No. 5.	D-dúr	D-dúr
No. 6.	h-moll	h-moll
No. 7.	A-dúr	A-dúr
No. 8.	fisz-moll	fisz-moll
No. 9.	E-dúr	E-dúr
No. 10.	cisz-moll	cisz-moll
No. 11.	H-dúr	H-dúr
No. 12.	gisz-moll	gisz-moll
No. 13.	Fisz-dúr	Gesz-dúr
No. 14.	esz-moll	esz-moll
No. 15.	Desz-dúr	Desz-dúr
No. 16.	b-moll	b-moll
No. 17.	Asz-dúr	Asz-dúr
No. 18.	f-moll	f-moll
No. 19.	Esz-dúr	Esz-dúr
No. 20.	c-moll	c-moll
No. 21.	B-dúr	B-dúr
No. 22.	g-moll	g-moll
No. 23.	F-dúr	F-dúr
No. 24.	d-moll	d-moll

1. táblázat

Chopini vonatkozások

Az alábbiakban bemutatom az általam végzett felmérés eredményét: 10 zeneileg független emberrel (nem zenei téren mozgók, korábban nem ismerték ezeket a darabokat) zenehallgatást követően kitölttettem egy tesztlapot.

A vizsgálat menete: eljátszottam az általam kiválasztott két Szkrjabin művet (külön-külön összehasonlítva), majd a Chopin prelűdökből részleteket (az egyik Szkrjabin darab eljátszása után a Chopin prelűdök sorba, de közben néha visszaemlékeztetve a hasonlítás alapjához). Az űrlap 2 oszlopból (az Op. 11. No. 13-as, 14-es Szkrjabin prelűdökből) és 24 sorból (az Op. 28-as Chopin prelűdsorozatból) állt, melyeket a vélt hasonlóság szerint tetszőlegesen be lehetett jelölni.

A megkérdezett 10 emberből 10 egyértelműen össze tudta egyeztetni a két No. 13-as prelűdöt, hiszen nagyon hasonlóan indul mindkettő, nagyon jellegzetes az aktív basszus, emellett a hangnem "egyezése" (enharmonikus értelemben, az egyik Gesz-dúr a másik Fisz-dúr) is befolyásolhatta a hallgatókat.

A másik Szkrjabin műnél már csak 6 ember érezte a hasonlóságot a két 14-es prelűd között, valószínűleg a hangnemek egyezése miatt gondolták így és a karakterük hasonlósága miatt (ugyan Szkrjabinnak is van unisono-prelűdje: a No. 16-os).

Ami a diagramon (2. ábrán) is látszik: 10-ből 10 ember megjelölte, hogy szerinte a 14-es Szkrjabin a 22-es Chopin prelűdre hasonlít a legjobban. A bal kéz oktávoztása és a jobb kéz hirtelen beugró akkordjai okozhatják ezt a talán kapkodó, etűd-szerű érzést.

A felmérés a várt eredményt hozta, ugyanis számításba vettem a hangnemi kapcsolatokat, ami befolyásolja a tesztalanyokat, de persze nem mindenkinél az első számú mérvadó a tonalitás, a többség a darabok karakterét, jellegzetes ritmusképleteit, hanglépéseit figyelte meg. Természetesen a hasonlóságot nem lehet ilyen egyszerűen meghatározni, ez csak egy olyan érdekesség, egy kvázi közvélemény-kutatás. Szkrjabin több Chopin-prelűdből is átvett elemeket, melyeket aztán nem pontosan az azonos számozású/hangnemű prelűdjében használt fel.

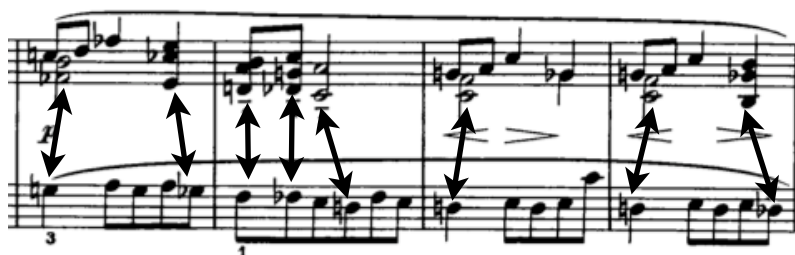
Szkrjabin. 11. No. 13./ Chopin Op. 28. No. 13.

A kvintkör szerinti középső, a poláris hangnemben íródott, a prelűdök legmagasabb előjegyzésszámú (6# - 6b) darabjáról van szó. Szkrjabin Gesz-dúr prelűdje jobb kézben egy kvinthiányos első fokú terckettőzött akkorddal indul és csak ez után érkezik egy nyolcad "késéssel" a jobbnál sokkal aktívabb bal kéz, mely akár egy fuga egyik szólama bontakozik ki.

Chopin prelűdjében a kezdés ugyancsak egy elsőfokú teljes akkord, mely oktavkettőzéssel (a bal kézben egy Fisz-szel indít), egyfajta felütésérzetet ad a fuga-szerű bal kéz indításához.

Mindkét prelűdnek Lento a tempójelzése.

Noktürnre emlékeztető, melyben közrejátszik a jellegzetes egyszerű és mégis fennkölt dallamok megszólalása, mely a bal kéz lépegető basszusa ellenére a jobb kéz akkordikus (majdnem kíséret jellegű) szólamaiban bontakozik ki. Szkrjabinnál főként szembetűnő, hogy a prelűdje olyan, akár egy zongorára írt kórusmű, úgy vezeti a négy szólamot végig az egész darabon, és ráadásul kiénekelhető magasságokban helyezkednek el az egyes szólamok. Ebben a prelűdben jellegzetes még a szólamok közti párhuzamos mozgás,

5. ábra Párhuzamos mozgások a szólamok között

3. ábra

Chopin: Op. 28. No. 13. Prelűd kezdő ütemei

4. ábra

Szkrjabin: Op. 11. No. 13. kezdő ütemei

mely az 5. ábrán látható. A bal kéz mozgása egy erős belső feszültséget fejez ki, mely a 18. ütemig fokozódik (pontosan a darab felénél), ahol egy hatalmas érzelmi kitörés, katarzisz történik. Harmadik fokon, egy B-dúr akkorddal (ami a darab eredeti hangnemének: Gesz-

dúr párhuzamos molljának a dominánsával) éli meg a csúcspont pillanatát. Ez után egy tétova kezdéssel indítja el a "második részt", melyet a bal kéz kis kromatikája erősít meg, ahogy körbejárja a hangokat. A darab első feléhez képest megvilágosult, bölcsebb, nyugodtabb a folytatás. A Desz egy kulcsfontosságú orgonaponttá válik a bal kézben, mely egyre aktívabbá válik, a hang gyakori érintése által nő a feszültség, majd megáll és egy domináns szeptimmé kiegészülve nagy levegővételekkel lezárja a darabot.

Szkrjabin. 11. No. 14./ Chopin Op. 28. No. 22.

Az esz-moll prelúd, mely 15/8-os ütemmutatójú, az egyik legnehezebb prelúd, felér egy koncertetűddel. Lüktetését és tömörségét a darab végéig megőrzi. A lüktetés főként súlyozott hangoknak köszönhető, melyeket a kezdőmotívumban minden második hang megkap, hiszen egyeknek feleltethető meg és az előttük álló hang a felütésük. Dallama 5 db nyolcadból álló motívumokra tagolódik. Az etűdjelleg az oktavkettőzésből is adódik, ez sokkal nagyobb hangerőt ad neki, emellett a nagy távolságok és tömör akkordok a jobb kézben tovább nehezítik a művet. A mű témája a 8. ütemig tart, utána megismétlődik egy oktávval fentebb. A darab 17. ütemétől három dinamikai hullám és gyorsítás történik az érzelmi kitörésig (6.

ábra). A 17. ütemben pianótól fortéig történik az első hullám, majd a 18. ütemben visszahalkul mezzofortéra és fortissimóig felerősödik, ezután a 19-től a 21. ütemig fortéról eléri a fortissimót majd a prelúd végig maximális erővel szól. A 23. és a 24. ütemben 6 db esz-

6. ábra

moll akkord felerősödik és kizeng ezzel a mű hevesességét épphogy megállítva.

Hasonlításom másik műve Chopin g-moll prelűdjé, mely hasonlóképpen felütéssel indul

7. ábra

és a bal kéz végig oktavkettőzéssel játszik. A jobb kéz akkordikus meneteiből rajzolódik ki a dallam, szintén koncertetűd hangulatot kölcsönözve. Chopinnél is hasonló felfokozódás figyelhető meg a 36-38. ütemekben egy

osztinató ritmussal és dallammal, mely harmadszorra egy oktávval fentebb szól és a 39. ütemben sforzatóval lezár egy hatodik fokú szekundra (basszusban található az akkord oktavkettőzött szeptimje) ezt követve egy I^4V^7 kadencia zárja le (7. ábra).

Irodalomjegyzék:

Tad Szulc - Chopin Párizsban

<http://www.mr3-bartok.hu/content/view/14406/57/>

(2012.11.07.) Szerkesztő-műsorvezető: Papp Márta

http://www.mult-kor.hu/20100305_ultramodern_chopinmuzeum_nyilt_varsoban

(2012.11.09.)

Ignác Ádám : "Misztérium - vagy a halál"

http://www.ketezer.hu/menu4/2008_04/ignac.html

(2012.11.26.)

Ignác Ádám - Szigeti Máté: A misztikus akkordon innen és túl. Kompozíciós problémafelvetések Alekszandr Szkrjabin Prometheus című művében

Hwa-Young Lee: Tradition and Innovation in the Twenty-Four Preludes, Opus 11 of Alexander Scriabin (2006, The University of Texas at Austin)

Őszi Konferencia - SZTE JGYPK Ének-zene tanszék (2012.):

Dr. Maczelka Noémi előadása Alekszandr Nyikolajevics Szkrjabinról

Cziffra György: Ágyúk és virágok

Kották:

J. S. Bach - Das Wohltemperierte Klavier (1., 2. kötet)

F. Chopin - Op. 28. Préludes

A. Scriabin - Op. 11. Préludes